

Irena SAPAČ¹

Stodeseta obletnica smrti dr. Oroslava Kristana (1867–1912)

Članek prikazuje življenje in delo zdravnika dr. Oroslava Kristana. Služboval je na ormoškem območju, ki je obsegalo mesto Ormož, Hum, Miklavž, Svetinje, Runeč, Sveti Tomaž, Lenart pri Veliki Nedelji, Veliko Nedeljo in kraje na drugi strani reke Drave do Zavrča. Sodeloval je v Katoliškem slovenskem političnem društvu Sloga in v Učiteljskem društvu za ormoški okraj. Zraven njiju je deloval v Slovenski matici in se udeleževal v odboru ormoške čitalnice. Bil je tudi predsednik podružnice Svetega Cirila in Metoda za ormoški okraj.

Njegovo življenjsko pot je bogatila pot zdravnika, ki je bil močno vpet v svojem okolju v obdobju narodnostnih napetosti med Slovenci in Nemci, in pot človeka, ki je bil zelo navezan na študijske kolege, svojo družino in ženine sorodnike, ki so živeli v različnih krajih Evrope in ga obiskovali v Ormožu. Čeprav je umrl star komaj 45 let, je njegovo prizadevanje obrodilo bogate sadove.

Ključne besede

Oroslav Kristan, okrožni zdravnik, narodni buditelj, domoljub (22. april 1867, Raduše pri Slovenj Gradcu – 29. september 1912, Ormož)

Rodil se je 22. aprila 1867 v Radušah pri Slovenj Gradcu (hišna številka 54) kot nezakonski sin in živel v zelo revnih razmerah. Krstili so ga za Jurija (Georga) v prastari cerkvi sv. Radegunde v Starem trgu pri Slovenj Gradcu. Mama Marija Kristan, rojena 10. februarja 1846 v Radušah, je bila dekla na kmetiji, oče, Gregor Črešnik – Trenkl (1842–1935) iz Trobelj pri Slovenj Gradcu je bil posestnik.² Jurijeva mama se je kasneje poročila z Jožefom Ostrožnikom (nista imela otrok), prav tako oče – po Jurijevem rojstvu je v zakonu dobil še hčeri in sina. Jurij se je v svojih študijskih letih kot navdušen slovenski rodoljub in narodnjak preimenoval v Oroslava. V krstnem listu in spričevalih je navedeno ime Georg, v krstnih listih njegovih otrok pa že ime Oroslav.³

Z materjo je živel in odraščal v Slovenj Gradcu in tam obiskoval ljudsko šolo. Bil je zelo nadarjen učenec, zato ga je nadučitelj Barle usmeril na gimnazijo, ki jo

Portretna fotografija dr. Oroslava Kristana iz leta 1901. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

je obiskoval v Mariboru med letoma 1881 in 1889. V prvem gimnazijskem razredu je bilo štirideset dijakov, in ob koncu šolskega leta je bil med štirimi odličnjaki tudi Jurij (Oroslav). Z odličnim uspehom je končal tudi vse naslednje gimnazijske razrede in ob tem večkrat prejel posebna priznanja.

Z materjo je živel in odraščal v Slovenj Gradcu in tam obiskoval ljudsko šolo. Bil je zelo nadarjen učenec, zato ga je nadučitelj Barle usmeril na gimnazijo, ki jo je obiskoval v Mariboru med letoma 1881 in 1889. V prvem gimnazijskem razredu je bilo štirideset dijakov, in ob koncu šolskega leta je bil med štirimi odličnjaki tudi Jurij (Oroslav). Z odličnim uspehom je končal tudi vse naslednje gimnazijske razrede in ob tem večkrat prejel posebna priznanja.⁴

V gimnaziji se je dobro naučil latinskega jezika in ga

¹ Doc. dr. Irena Sapač, doktorica bibliotekarskih znanosti in ravnateljica Univerzitetne knjižnice Maribor v pokoju.

² Črešnik, Ilustrirani Slovenec, 21. 6. 1925, str. 4.

³ Kristan, Spomini, 1980–1990. Tipkopis, zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

⁴ Jahresbericht des K. K. Staats-Gymnasiums in Marburg 1882, str. 25–27.

63 651/1878-1885

43

PROGRAMM

des

k. k. Staats-Gymnasiums

in

Marburg.

Veröffentlicht von der Direktion am Schlusse des Studienjahres

1883.

Gradis Ferdinand.
Mladky Ernest.
Ryp Alois.
Jersche Anton.
Kluger Ernest.
Joscharoch Anton.
Kozar Jacob.
Kristan Georg.
Krottmann Victor.
Kukuvi Johann.
Lamprecht Josef.
Macher Carl.
Mojan Paul.
Malensky Friedrich.
Matz Adolf.
Mezari Mathias.
Moser Carl.
Orosel Oskar.
Pachner Paul.
Papez Alois.
Pislak Martin.
Podgorsky Anton.
Probst Mathias.
Radaj Cyrill.
Bausch Franz.
Satter August.
Schleicher Alfred.
Sernek Franz.
Sernek Josef.
Sorko Hugo.
Sudy Carl.
Straki Anton.
Strasschill Johann.
Supan Alois.
Tertinek Mathias.
Vodošek Josef.
Wagner Anton.
Welschegg Stefan.
Wetzschach Josef.

III. B Classe (31).

Birnbacher Rudolf.
Breznik Ferdinand.
Cernec Jacob.
Drevensek Franz.
Gebell Edward.
Geyer Robert.
Granner Anton.
Has Jacob.
Hölzl Josef.
Korosak Johann.
Landvogt Alois.
Leppel Johann.
Lakeschitsch Adolf.
Meschke Franz.
Novak Max.
Pajk Wilhelm.
Petritz Georg.
Petterned Max.
Podlesnik Michael.
Pogruje Alois.
Prehauser Moriz.
Scheiff Gustav.
Serajnik Wolfgang.
Stolz Maximilian.
Seligo Augustin.
Varpotiz Josef.
Vivat Edward.
Wagner Mathias.
Weinberger Josef.
Zimek Josef.
Zivko Johann.

III. A Classe (29).

Eckel Carl.
Fassler Otto.
Jallecker Franz.
Pavic Carl.
Soll Johann.
Tadpinar Josef.
Tolscharsch Friedrich.
Tschank Maximilian.
Tzvig Theobald.
Tschner Theodor.
Tunzer Rudolf.

Podvinski Anton.
Rosker Martin.
Schalaudek Friedrich.
Schöppel Gustav.
Sparovitz Gustav.
Stebitz Josef.
Strunka Anton.
Thurn Eugen.
Tomisek Franz.
Tomscheg Arthur.
Trafela Ludwig.
Vodošek Johann.
Weixl Josef.
Zerkno Caspar.
Zolger Johann.

III. B Classe (31).

Birnbacher Rudolf.
Breznik Ferdinand.
Cernec Jacob.
Drevensek Franz.
Gebell Edward.
Geyer Robert.
Granner Anton.
Has Jacob.
Hölzl Josef.
Korosak Johann.
Landvogt Alois.
Leppel Johann.
Lakeschitsch Adolf.
Meschke Franz.
Novak Max.
Pajk Wilhelm.
Petritz Georg.
Petterned Max.
Podlesnik Michael.
Pogruje Alois.
Prehauser Moriz.
Scheiff Gustav.
Serajnik Wolfgang.
Stolz Maximilian.
Seligo Augustin.
Varpotiz Josef.
Vivat Edward.
Wagner Mathias.
Weinberger Josef.
Zimek Josef.
Zivko Johann.

IV. Classe (46).

Adelsberger Josef.
Arledter Carl.

Divisch Johann.
Folger Carl.
Golob Friedrich.
Hufschmidt Albert.
Hüpf Ludwig.
Jonask Josef.
Kicker Heinrich.
Kokoschnigg Gustav.
Kokoschnigg Johann.
Korenini Alexander.
Korosak Bartholomäus.
Kunz Josef.
Kuneck Anton.
Lah Martin.
Leppitsch Josef.
Lunzer Justus.
Menhart Jacob.
Ozmec Josef.
Patzal Franz.
Pfirner Julius.
Puntari Anton.
Prossnigg Carl.
Radaj Constantin.
Rajsp Josef.
Rastl Franz.
Richter Max.
Sattler Franz.
Sieberer Friedrich.
Sirak Alois.
Sket Gregor.
Stokovec Alois.
Steiert Alois.
Straki Mathias.
Stranič Mathias.
Sebat Anton.
Varpotiz Mathias.
Versie Philipp.
Vrbnjak Mathias.
Wabitsch Carl.
Wessing Max.
Zmavec Jacob.

VI. Classe (22).

Birgmsyer Gottfried.
Faleschini Dominik.
Konradi Johann.
Lackmaier Ludwig.
Leutschacher Benedict.
Lorber Heinrich.
Malek Franz.
Medved Anton.
Medved Martin.
Meixner Victor.

V. Classe (26).

Grubbauer Heinrich.
Hauptmann Franz.
Hieber Heinrich.
Hietzl Ludwig.
Ippvie Paul.
Janesic Franz.
Kittner Ignaz.
Klemenčič Franz.
Kotnik Josef.

Nedeljko Vincenz.
Pissal Alfred.
Pipus Jacob.
Reiser Ernest.
Sertschnigg Franz.
Sigi Rudolf.
Steinbrenner Carl.
Valenko Franz.
Vaternik Anton.
Vidie Otto.
Weixler Victor.
Wessely Carl.
Zemljarič Franz.
Zmavec Josef.

VI. Classe (22).

Birgmsyer Gottfried.
Faleschini Dominik.
Konradi Johann.
Lackmaier Ludwig.
Leutschacher Benedict.
Lorber Heinrich.
Malek Franz.
Medved Anton.
Medved Martin.
Meixner Victor.

Die Vorzugsclasse erhielten: M. Šket der I. A.; J. Schrambke der I. B.; A. Strakl und H. J. Zolger der II. A.; J. Zmavec, M. Vrbnjak, M. Strakl, J. Ozmec und J. Lunzer der IV.; J. Kotnik und J. Pupa der V.; A. Medved und M. Murko der VI.; J. Pečnik und F. Frank der VIII. Classe.

Moravec Franz.
Murko Michael.
Ogrizek Franz.
Pototschnig Gustav.
Retschnigg Heinrich.
Rotner Johann.
Schöppel Alfred.
Suta Alois.
Tschmeltsch Alois.
Urban Alois.
Vozile Leopold.
Vreze Johann.

VII. Classe (21).

Arzenšek Alois.
Atteneder Josef.
Barle Josef.
Ceh Ferdinand.
Duchschat Conrad.
Glaser Johann.
Grossmann Carl.
Hinner Wilhelm.
Hohl Adolf.
Karntsching Moriz.
Kittag Heinrich.
Krajnc Franz.

Lupša Mathias.
Mallitsch Othmar.
Marinič Jacob.
Pečovnik Hermann.
Pivec Stefan.
Sajkotič Franz.
Schalaudek Josef.
Serpp Alois.
Soms Richard.

VIII. Classe (11).

Čížek Josef.
Frank Friedrich.
Herle Martin.
Hubl Victor.
Koutschan Adolf.
Kraigher Camillo.
Polnik Josef.
Požegar August.
Rogina Anton.
Rogozinski Ludwig.
Simončič Franz.

Privatisten.

Sladovič Ferd. (I. A Cl.)
Hold Gottfried. (II. Cl.)

Poročilo Državne gimnazije v Mariboru za leto 1883 (Programm des K. K. Staats-Gymnasiums in Marburg, Studienjahr 1883) navaja, da je Georg (Oroslav) Kristan drugi razred opravil z odličnim uspehom in prejel pohvalo. UKM sign. 63651/1883.

zelo rad uporabljal tudi pozneje. V gimnazijskih letih se je večinoma preživljal sam, zlasti z inštrukcijami dijakom. Ob tem se je vse bolj krepila njegova narodna zavest, navduševal se je nad liberalnimi idejami. V tistem obdobju se je veliko družil z Viktorjem Kacem, ki se je rodil 12. februarja 1873 v Šmartnem pri Slovenj Gradcu, v številčni družini kmeta in lesnega trgovca Janeza Kaca in Marije, rojene Verčkovnik. Kac je bil kasneje ugleden mariborski zdravnik (17. decembra 1946 je tam tudi umrl). Z družino so pogosto, največkrat spomladi, obiskovali romarsko cerkev sv. Pankracija nad Starim trgom pri Slovenj Gradcu in tam je še kot otrok spoznal Jurija (Oroslava). Leta 1884 je Kac opravil sprejemni izpit in začel obiskovati gimnazijo v Mariboru, Kristan pa ga je nato vse bolj usmerjal v slovenske narodnoprrebudne organizacije. Veliko pozneje je Kac o tem zapisal v svojih spominih: »V počitnicah po četrtem razredu so mi oče dovolili, da sem šel s starejšim kolegom Oroslavom Kristanom iz Trobelj peš v Celje k pevskemu nastopu Slovenskega pevskega društva iz Ptuja, ki je prirejalo dolga leta zapovrstjo pevske slovesnosti v različnih krajih na Spodnjem Štajerskem, in tako prebujalo narodno zavest. Stanovala sva pri znancih iz Slovenjega Gradca, pri družini dr. Jura Hrašovca, in to kar osem dni. Oče so bili sicer nevoljni, da me tako dolgo ni bilo domov, sicer se pa mnogo poprej niti ne bi mogel vrniti, saj še takrat po Šaleški

in Savinjski dolini ni bilo železnice.«⁵ Kac je v svojih spominih opisal tudi maturo na mariborski gimnaziji in njegov zapis ilustrira ozračje, v katerem je tri leta prej maturiral Oroslav: »Dan ustne mature, 3. julij 1892, je bil izredno vroč, soparen dan. Izprašali so nas iz treh predmetov, in sicer matematike, latinščine in nemščine. Ko smo po maturi izvedeli za rezultate in da smo ta izpit srečno opravili, smo pred gimnazijo na Glavnem trgu zavriskali in v mladostni razposajenosti metali klobuke v zrak. Nato smo, kakor je bila takrat v Mariboru navada, v dvovprežnih fijakarjih, po dva in dva v enem vozu, z izposojenimi cilindri na glavi, obiskali vse profesorje osme šole in se jim vneto zahvaljevali za njihov trud in dobroto. Profesorji so bili zelo vljudni in skupaj z nami so se veselili srečnega zaključka gimnazijskega šolanja, zvečer pa so se udeležili srečanja. V lepih govorih so nam dajali nauke za naše nadaljnje študije in napotke za življenje. Matura je prav gotovo pomembna prelomnica v življenju dijakov.«⁶

Novinar, esejist in pisatelj Ruda Jurčec (1905–1975) je orisal realnost slovenskih gimnazijskih maturantov v poznem 19. stoletju takole: »Slovenski maturanti so se takrat vpisovali na fakultete, ki so bile bolj pomembne za Slovence: pravna, filozofska, medicinska, poleg teološke seveda, kamor je bil včasih usmerjen glavni dotok mladih sil. Na tehniko jih je šlo malo, in realke so bile edine, ki so

5 Pertl, 1981, str. 135.
6 Pertl, 1981, str. 136.

dovajale naraščaj na tehniške fakultete.«⁷ Jurij (Oroslav) Kristan se je po uspešno opravljeni maturi leta 1889 odločil za študij medicine in pri tem prišel v konflikt s svojim starim očetom, ki je želel, da postane duhovnik. Sprva je skupaj z Ivanom Oražnom (1869–1921, doma s Kostanjevice na Krki, prav tako nezakonskim sinom), študiral na Dunaju, a se je po opravljenem prvem letniku prepisal na medicinsko fakulteto v Gradcu, ki je bila bližje domu.⁸ 13. julija 1893 je z odličnim uspehom opravil izpit iz anatomije,⁹ 12. julija 1895 pa še z odliko izpit iz interne medicine.¹⁰

Potrdilo univerze v Gradcu o opravljenem izpitu iz anatomije z odličnim uspehom, 13. julija 1893.

Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

23. julija 1896 je bil promoviran za doktorja vsega zdravstva – doctor universae medicinae.¹¹ Leta 1892 je v Gradcu začel študirati medicino tudi Kristanov prijatelj Viktor Kac, ki je v svojih spominih o tem

zapisal: »Približal se je čas inskripcije na univerzo – 1. oktober 1892. Kaj bom študiral, o tem si nisem bil čisto na jasnem. Mati so menda želeli, da bi bil duhovnik, jaz pa sem kolebal med pravom in filozofijo, nekoliko me je mikala matematika, vendar nisem nikomur ničesar določnega povedal, marveč sem se 1. oktobra 1892 odpeljal mimo Maribora v Gradec in s tem je bilo bogoslovje zame že opravljeno. V Gradcu sta me Mihael Podlesnik, ki smo ga zaradi ščipalnikov klicali Cvikel, in Oroslav Kristan pregovorila, da sem se vpisal na medicino, češ da je slovenskih zdravnikov tako zelo malo. Cvikel mi je tudi že priskrbel stanovanje v Stiebergasse. Čez nekaj dni sem o tem mojem življenjskem koraku obvestil starše, ki so mi ob božičnih praznikih dejali, da sem storil prav.«¹² Študij medicine v Gradcu je trajal šest let, a le redki študentje so že v šestih letih zmogli opraviti vse izpite in bili promovirani v zdravnika splošne medicine – in gradum doctoris medicinae universae. Oroslav Kristan je študij medicine uspešno končal v malce manj kot sedmih letih. V prvem študijskem letu so bili predizpiti iz mineralogije, zoologije in botanike, ki jih je bilo treba vse opraviti pred prehodom v naslednji letnik. Viktor Kac je o tem zapisal: »Jaz sem vpisal vse tri predmete, vendar nisem nikoli poslušal predavanj iz mineralogije in sva se s profesorjem prvič videla šele pri izpitu. To bi bila zame malone katastrofa. Domišljeval sem si namreč, da bo gimnazijsko znanje iz mineralogije za fakultetni izpit zadoščalo, zato sem se po instrukcijah Oroslava Kristana učil le splošne mineralogije. Pri izpitu so izpraševali po abecedi, zato sem na vrsto prišel prvi, in to pred polno dvorano. V drugi klopi sta sedela prišepetalca Kristan in Podlesnik. Profesor me je najprej res izprašal nekaj iz splošne mineralogije, vendar je kmalu nabral precej kamnov in zahteval, da povem za kakšne kamne gre. K predavanjem mora medicinec hoditi, kajti če je predavatelj dober, se že na njegovem predavanju mnogo naučiš, imeli smo na srečo same dobre predavatelje.«¹³

⁷ Jurčec, 1991, str. 17.

⁸ Potrdilo Georgu Kristanu o opravljenih izpiti na Medicinski fakulteti na Dunaju in Medicinski fakulteti v Gradcu med leti 1890 in 1895, Graz, 19. 12. 1895. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

⁹ Potrdilo Georgu Kristanu o opravljenem izpitu iz anatomije z odlično oceno – Kristan Georg hat am 13. Juli 1893 praktische Prüfung aus der Anatomie mit ausgezeichnetem Erfolg bestanden, Graz, Dekanat der Medizinischen Fakultät, 26. Juli 1893. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

¹⁰ Potrdilo Georgu Kristanu o opravljenem izpitu iz interne medicine z odlično oceno – Kristan Georg cand. med. hat am 12. Juli 1895 die praktische Prüfung aus der Internen Medizin mit ausgezeihbetem Erfolg bestanden. Graz, Dekanat der Medizinischen Fakultät, 13. Juli 1895. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

¹¹ Diploma Georga Kristana z Medicinske fakultete Univerze v Gradcu – Doctor universae Medicinae, Graz, 23. Juli 1896. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

¹² Pertl, 1981, str. 138.

¹³ Pertl, 1981, str. 141.

Kristanova diploma medicinske fakultete univerze v Gradcu, 23. julij 1896. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

V prvem semestru medicine v Gradcu so študentje poslušali zoologijo, anatomijo, kemijo, botaniko in mineralogijo. Predmete so obiskovali v različnih inštitutih, ki so bili razmetani po vsem mestu in študenti so morali tekati, da so prišli pravočasno z enega predavanja na drugo. V drugem semestru so poslušali anatomijo in kemijo. Tri zimske semestre so imeli anatomske vaje s seciranjem. V drugem šolskem letu so imeli dva semestra fiziologijo in fiziološke vaje pri prof. A. Rollettu, pri katerem je bil takrat asistent dr. Fritz Pregl (Ljubljana, 1869 – Gradec, 1930), ki je kasneje predaval medicinsko kemijo, in leta 1923 prejel Nobelovo nagrado. V tretjem letniku so imeli predavanja iz farmakologije. Profesorjeva predavanja niso bila posebno zanimiva, bila so suhoparna in teoretična. Pozneje so to pomanjkljivost čutili predvsem tisti, ki so morali kot splošni zdravniki v podeželskih krajih, kjer ni bilo javnih lekarn, imeti tudi priročne domače lekarne. V četrtem semestru so poslušali predmet splošna patologija. V petem semestru so se začeli klinični predmeti. Tretje leto je bilo rezervirano za opravljanje izpitov iz prvega rigorosa, vendar je tiste izpite opravilo le 10% vseh medicincev, 60% jih je izpite opravilo šele v četrtem letu, vsi drugi pa večinoma dosti

kasneje. Rigorozni izpiti se takrat niso opravljali posamič, temveč vsi hkrati istega dne pred komisijo. V petem semestru so imeli kirurgijo in patološko anatomijo. V osmem semestru so imeli kožne in spolne bolezni ter ušesne, duševne in otroške infekcijske bolezni. V devetem semestru so imeli ušesne bolezni, porodništvo, bolezni nosu in sodno medicino. V desetem semestru so imeli interno medicino, kirurgijo, sodno medicino in patološke secirne vaje. Za absolutorij so bili potrebni štirje semestri interne medicine in kirurgije, za vsak predmet pa je bilo treba po en semester prakticiranja (tako tudi za očne bolezni in porodništvo). Cilj medicincev je bil priti čim prej kam na prakso na podeželje, da se ne mudijo predolgo po klinikah, temveč da se izurijo v strokah, ki so bile v splošni zdravniški praksi najbolj potrebne, predvsem mala kirurgija in porodništvo. Promocija v Gradcu je bila takrat zelo slovesna; v slavnostni dvorani so se zbrali kolegi, prijatelji in sorodniki promovirancev.¹⁴

Kot študent medicine je bil Oroslov član Akademskega društva Triglav, ustanovljenega leta 1875 v Gradcu. Cilj društva je bil vzbuditi narodno zavest v slovenskih akademskih vrstah oziroma v mladini in jo preko svojega članstva prenesti na širše narodne plasti. Glavne točke delovanja so bile: organiziranje izletov v domače kraje, narodnoobrambno delo, petje in predavanja ter debatni večeri o socialnih in ekonomskih problemih. Član društva je bil tudi Viktor Kac, ki je v svojih spominih zapisal: »Kar prvi teden ob začetku študija v Gradcu sem vstopil v akademsko društvo Triglav, ki sem mu ostal zvest do leta 1941. Za slovensko mladino je bil Triglav v tistih časih posebno v Gradcu, v tem nemško nacionalnem mestu, neizmerne važnosti. Mnogo slovenskih akademikov se je narodno odtujilo ali pa so postali zagrizeni nasprotniki oziroma nacionalne dvoživke in zašli na stranpoti ali pa se vključili v kakršnokoli nemško akademsko društvo.«¹⁵ Oroslov je bil kot študent tudi član akademske podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda, leta 1893 je postal celo njen predsednik. Časnik Slovenec je 16. decembra 1893 poročal: »Akademska podružnica sv. Cirila in Metoda v Gradcu je na svojem VII. glavnem zborovanju, dne 14. grudna t. l., izvolila sledeči odbor: predsednik cand. med. Oroslov Kristan, podpredsednik

14 Pertl, 1981, str. 144.

15 Pertl, 1981, str. 139.

16 Slovenec, 16. 12. 1893, letnik 21, številka 288, str. 6.

17 Kmetijske in rokodelske novice, letnik 52, številka 32, 10. 8. 1894, str. 312–313.

cand. med. Mihael Podlesnik, blagajnik cand. med. Ferdo Kunej, tajnik stud. phil. Milan Mencinger, odb. namestnik stud. jur. Ferdo Povalej.«¹⁶ Časnik Novice je 10. avgusta 1894 objavil članek z naslovom *Delovanje možkih podružnic družbe sv. Cirila in Metoda v preteklem letu 1893*. Takole piše: »Mnogo lepih krajev ob Dravi in Soči je skoro potujčenih. Naša zemlja, naša obrt bogati tujca, in da bi si utrdil, kar si je po krivici prisvojil, lotil se je naše dece, upa in nade prihodnosti, in jo hoče z dvojnimi dobro uravnanim društvom iztrgati slovenski materi, vzeti ji milo materinščino in ž njo vred sv. vero. Razmišľovali so rodoljubi o tem in ustanovili družbo sv. Cirila in Metoda, da bi vsaj nekoliko zajezili tuji naval. Pod pokroviteljstvom sv. bratov naj bi požrtvovalni rodoljubi vzdrževali v obmejnih krajih šole kot zavetišča potujčevanju izpostavljene dece. V družbi sv. Cirila in Metoda združeni rodoljubi vrše že deveto leto to domovinsko dolžnost. Blizu 130 hčerk, možkih in ženskih podružnic, pomaga materi, glavni družbi vzgajati zapuščeno slovensko deco. Ženske podružnice so mlajše, a vrlo tekmujejo z možkimi, ki so starejše in številnejše. Vsaka izmed njih je bila zasnovana z velikim navdušenjem. Zanimalo pa bo vse rodoljube, kako možke podružnice napredujejo. Bogate prispevke nam pošiljajo zlasti podružnice: ormoška (prvomestnik g. dr. Omulec), ptujska (prvomestnik O. Konrad Stazinski), slovenjegraška (prvomestnik g. župnik A. Osrožnik) in obe graški: akademiška (prvomestnik g. cand. med. Oroslav Kristan) in izvan-akademiška (prvomestnik g. Fr. Žižek).«¹⁷

Andrej Vovko je v knjigi *Odborniki in članstvo podružnic družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918* zapisal: »V zaostrenih narodnostnih spopadih na slovenskem ozemlju so v tem času na slovenski strani igrale zelo pomembno in daljnosežno vlogo nekatere narodno prebudne in narodno obrambne organizacije. Ena najpomembnejših je bila nedvomno leta 1885 ustanovljena slovenska zasebna šolska narodnoobrambna organizacija Družba sv. Cirila in Metoda, ki se je v skromnih slovenskih prilikah skušala postaviti po robu nemškemu in italijanskemu raznarodovalnemu delovanju na šolskem

področju. Nosilca le-teh sta bili napadalni zasebni šolski organizaciji, in sicer leta 1880 ustanovljeni nemški *Deutscher Schulverein* ter italijanska *Lega Nazionale*. Napadalno raznarodovalno delovanje nemške na slovenskem ozemlju seveda ni ostalo neopaženo. Že leta 1880 je Josip Jurčič v *Slovenskem Narodu* opozoril na glavni namen tega društva – ponemčevanje slovenske mladine. Med Slovenci je začela dozorevati misel, da bi se raznarodovalnemu delovanju *Schulvereina* postavili po robu z lastno šolsko narodno obrambno organizacijo. Pri tem so se podobno kot že prej v nekaterih drugih prilikah zgledovali po delovanju Čehov.«¹⁸

Med študijem je Oroslav Kristan odslužil vojaški rok, ki so mu ga skrajšali, in s tem omogočili, da je razmeroma hitro končal študij. Med služenjem vojaškega roka je odklonil ponudbo, da bi postal oficir; dosegel je podoficirski čin. Nekaj mesecev pred uspešnim zaključkom študija medicine se je v devetindvajsetem letu starosti, 27. januarja 1896 v Gradcu poročil s Klotildo Urschitz (Uršič); rojena 9. aprila 1869 v Slovenj Gradcu, umrla 11. junija 1936 v Mariboru. Po rodu svoje mame Klotilde Jožefe Urschitz, rojene 18. marca 1849 v Slovenj Gradcu (dekliški priimek Kramer), in umrle 1895 v Gradcu, je bila v sorodu z znanim skladateljem Hugom Wolfom (rojen 13. marca 1860 v Slovenj Gradcu, umrl 22. februarja 1903 na Dunaju), ter zdravnikom, politikom in slovenskim pisateljem dr. Josipom Vošnjakom (rojen 4. januarja 1834 v Šoštanju, umrl 21. oktobra 1911 na Visolah pri Slovenski Bistrici).¹⁹ Klotilda Urschitz (Uršič) je bila med sedmimi otroki najstarejša v svoji družini, ki je bila nemško govoreča in je izvirala iz Volšperka (Wolfsberga) na Koroškem. Njeni mlajši brati in sestre so bili nanjo zelo navezani, še posebej, ker je skrbela zanje po zgodnji smrti matere; ene je pozneje sprejela tudi v svoj dom, ki sta si ga ustvarila z Oroslavom.

Bratje in sestre so se po njuni poroki zelo navezali tudi nanj, ki kot nezakonski sin, razen s svojo materjo, ni imel stikov z drugimi sorodniki. Ženini bratje in sestre so mu tako postali tesni življenjski sopotniki in leta 1912 so tudi

18 Vovko, 2004, str. 5.

19 Klotilda Jožefa Urschitz (rojena Kramer, 1849–1895) je bila hči Johanna Kramerja (rojen 16. decembra 1816 v Slovenj Gradcu) in Terezije rojene Wolf (rojena 9. oktobra 1819 v Slovenj Gradcu). Terezija Kramer, rojena Wolf, je bila starejša sestra Filipa Wolfa (rojen 1. maja 1828, umrl 9. maja 1887 v Slovenj Gradcu), očeta skladatelja Huga Wolfa. Oče Terezije in Filipa Wolfa je bil Franc Wolf (rojen 1. decembra 1778, umrl 31. marca 1853 v Slovenj Gradcu), njuna mati je bila Marija Wolf (rojena Temelj, 1790. leta, umrla 6. septembra 1855 v Slovenj Gradcu). Kristan, Spomini, 1980–1990. Tipkopis, zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

Oroslavova žena Klotilda leta 1885. Fotograf Otto Zintl v Gradcu. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

Oroslavova žena Klotilda leta 1886. Fotograf Josef Breslmeyr v Wolfsbergu. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

vsi prišli na njegov pogreb – z Dunaja, iz Budimpešte in od drugod. Klotildine brate in sestre je na kratko opisal njun sin Boris v svojih spominih: »*Vsi so tvorili razširjeni družinski krog, prihajali pogosto na dom Kristanovih v Ormožu, kar je bilo za otroke posebno veselje, zlasti ob Božiču, ko so jim prinašali raznovrstna darila iz velemest. Klotilda je imela stalne stike tudi s svojim obširnim daljnim sorodstvom. Med temi sorodniki so bili bratranec, veleposestnik Hans Kramer iz Slovenj Gradca, znana družina usnarjev Vošnjakov v Šoštanju, sestrična in njen mož dr. Artur Hofman, ki je bil zadnji srezki načelnik v Celju do leta 1918, pozneje pa višji pravni svetnik v štajerski upravi v Gradcu. Klotildini bratje so bili August (Gustl), Anton (Toni) in Johann (Hans). Klotildine sestre so bile Maria (Mitzi), Augustine (Gusti), Amelia in Helene.*«²⁰

August (Gustl) Urschitz je bil ugleden gradbeni inženir na Dunaju. Zelo rad je imel nečake, posebej Oroslavovega sina Borisa. Med osnovnošolskimi počitnicami ga je večkrat peljal na Dolenjsko, kjer je vodil gradnjo

železniških prog Sevnica–Trebneje in Novo mesto–Metlika; občasno je živel v dvorcu Grič blizu Mirne. Umrl je leta 1914. Vzrok smrti je bil želodčni čir (ulcus ventriculi). Zapustil je ženo Zofijo, rojeno Toniutti, po rodu Italijanko, in štiri otroke. Najstarejša hči Herta se je poročila z oficirjem, živel na Dunaju in tam tudi umrla. Hčerka Ilse se je poročila z Angležem; živel in umrla je v Veliki Britaniji. Sinova Gerhard in Claude sta očeta večkrat spremljala pri gradnji proge na Dolenjskem in se tam družila z Oroslavovim sinom Borisom.

Anton (Toni) Urschitz je bil po poklicu davčni uradnik. Z družino je živel v Ormožu. Leta 1917 je zaradi srčnega infarkta umrl v ormoški bolnišnici. Pokopan je na ormoškem pokopališču (njegov kamniti nagrobni spomenik je še ohranjen). Zapustil je pet otrok: Walterja, Ervina, Fritzja, Lotte in Grette, ki so z materjo pred drugo svetovno vojno nekaj časa živeli na manjšem dvorcu Ristovec blizu Ptuja. Ervin je bil po poklicu drogerist in se je preselil v Združene države Amerike. Fritz je končal trgovsko akademijo na Dunaju in nato živel v Gradcu.

20 Kristan, Spomini, 1980–1990. Tipkopis, zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

Lotte se je poročila z nemškim trgovskim mornariškim častnikom Kosom in živila v Hamburgu.

Johann (Hans) Urschitz je bil pred prvo svetovno vojno med vodilnimi dunajskimi kuharji, zatem je vodil kantino vojaškega polka. Z ženo Marijo, rojeno Reko, sta imela hčerko Helo, ki se je poročila z avstrijskim generalom, kmalu ovdovela in živila na Dunaju. Oroslovov sin Boris je v času študija medicine na Dunaju živel pri tem stricu. Večkrat sta tudi obiskala grob strica Huga Wolfa na dunajskem centralnem pokopališču.

Augustine (Gusti) Urschitz se je poročila z majorjem, živila in tudi umrla v Budimpešti. Imela je štiri otroke: Rudolfa, Gezo, Erno in Ilse.

Maria (Mitzi) Urschitz je živila kot neporočena vzgojiteljica pri zelo premožni družini Iloš v Budimpešti in bila tako deležna dobrega, brezskrbnega življenja. Naključje je hotelo, da se je hči družine Iloš, Flori, poročila s sinom njene sestre Gusti, Rudolfom Urschitzem. V času študija medicine na Dunaju je Oroslovov sin Boris obiskal teti Gusti in Mitzi v Budimpešti. Najlepše stanovanje, ki ga je kadar koli v življenju videl, je bilo stanovanje bratranca Rudolfa v nadstropju večnadstropne hiše sredi Budimpešte, opremljeno z umetniškimi slikami v dvanajstih sobah. Ohranjeno je pismo v nemščini, v katerem se Oroslov ženini sestri Mitzi zahvaljuje za božična darila otrokom, in jo prosi, da bi bila krstna botra njegovima dvojčkoma. Piše tudi, da pri skrbi zanju veliko pomaga njuna najmlajša sestra Helene.

Amelia Urschitz je kot otrok zbolela za težko srčno boleznijo. Oroslov in Klotilda sta jo po poroki vzela na svoj dom v Ribnici na Pohorju, kjer je Oroslov začel službovati kot zdravnik. Tam je stara komaj šestnajst let umrla in je pokopana na ribniškem pokopališču.

Helene Urschitz je bila najbolj povezana s sestrino družino. Nekaj let je živila na domu Oroslova in Klotilde v Ormožu. V letih 1900 in 1901 je bila odbornica ženske podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda v Ormožu,²¹ nakar se je poročila z avstrijskim gradbenim inženirjem Rudolfom Fischerjem, ki je bil službeni kolega njenega brata Augusta Urschitza. Helene in Rudolf Fischer sta

Klotildin sorodnik, skladatelj Hugo Wolf (1860–1903).
Andreas Dorschel: Hugo Wolf, Založba Drava, 1990, str. 52.

Klotildin sorodnik, zdravnik, politik in pisatelj Josip Vošnjak (1834–1911).
Malina Schmidt-Snoj: Josip Vošnjak, Ljubljana, Nova revija, 2003, str. 69.

²¹ Vovko, 2004, str. 252.

Klotilda leta 1889 z mlajšimi brati (August, Anton, Johann) in s sestrami (Augustina, Helene, Amelia), za katere je skrbela po materini smrti. Fotograf Josef Breslmeyr v Wolfsbergu. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

nekaj let živela v Ljubljani, kjer je Rudolf služboval. Po koncu prve svetovne vojne je moral Ljubljano kot nemško govoreči Avstrijec zapustiti, zato sta se z ženo preselila v Avstrijo, v Gleisdorf. Imela sta sina Rudolfa Heinza Fischerja, ki je šel po očetovih stopinjah in postal gradbeni inženir. Helene je izmed sester dočkala najvišjo starost (1885–1969). Oroslovov sin Boris jo je večkrat obiskal v Gleisdorfu in tudi ona je rada prihajala na obiske v Slovenijo.²²

Po poroki 27. januarja 1896 in pred rojstvom sina Milana 26. aprila 1896 sta se zakonca Oroslov in Klotilda Kristan preselila iz Gradca v Ribnico na Pohorju, kjer je Oroslov nastopil svojo prvo službo kot zdravnik. Tam sta se jima rodila sinova Milan in Zmagoslav. Družina Kristan je med bivanjem v Ribnici pogosto obiskovala Oroslovovega prijatelja in študijskega kolega na Univerzi v Gradcu Mihaela Podlesnika (1868–1930) na njegovem domu.

Mihael Podlesnik, doma z Lehna na Pohorju, je študij medicine v Gradcu uspešno zaključil 20. decembra 1901, pozneje je kot zdravnik živel v Mariboru in leta 1930 opravljal službo vodje mariborske bolnišnice.²³ Iz obdobja Oroslovovega službovanja na Pohorju so se v

družinski zapuščini ohranili značilen stekleni obtežilnik iz ene od pohorskih glažut, dva fotelja zakoncev Kristan in komplet posodja iz zelenega stekla za uživanje bovine.²⁴

Oroslov Kristan z ženo Klotildo, njeno sestro Heleno, njenim bratom Antonom, sošolcem z Medicinske fakultete v Gradcu dr. Mihaelom Podlesnikom, in otrokoma Milanom in Zmagoslavom na vrtu Podlesnikove vile v Ribnici na Pohorju leta 1898.

Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

²² Kristan, Spomini, 1980–1990. Tipkopis, zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

²³ Pertl, 1986, str. 9.

²⁴ Zasebna zbirka družine Kristan-Sapač.

V prvi polovici leta 1899 se je družina Kristan iz Ribnice na Pohorju preselila v Ormož, kjer se je Oroslav uspešno prijavil na razpisano delovno mesto okrožnega zdravnika. Tam mu je do lastnega doma v ugledni visokopritlični hiši z večjim vrtom pomagal odvetnik dr. Ivan Omulec, s katerim sta sodelovala v slovenskih društvih. Sredi mesta, v bližini župnijske cerkve, je kupil zemljišče s hišo, ki je tako prišla v slovenske roke, preden so jo mogli dobiti Nemci. V Ormožu je bilo med letoma 1909 in 1916 štiriinšestdeset hiš.

V svoji hiši je Oroslav uredil tudi lekarno, ki je delovala do leta 1909, ko je Nemec Gustav Trauvelter v Ormožu ustanovil javno lekarno, ki jo je tudi vodil. Leta 1960 je hiša z nacionalizacijo postala splošna družbena last,²⁵ zatem je začela propadati, zato so jo okoli leta 1986 med preurejanjem sosednjega poslopja pošte porušili.

Shematiziran tloris hiše z ordinacijo, lekarno in vrtom je narisal Oroslavov sin Boris; risba se je ohranila v njegovi zapuščini. Hiša je bila zasnovana na podolžni pravokotni talni ploskvi, v zahodnem delu podkletena in pokrita s strmo opečno dvokapno streho, ki je imela sleme v smeri vzhod–zahod. Na vzhodni strani je bila naslonjena na višje poslopje pošte. Glavna oziroma južna fasada je bila obrnjena proti ulici, simetrično zasnovana, reprezentativno oblikovana in je imela v pritličju šest pravokotnih oken ter v osrednji osi vrata, ki so jih pozneje predelali v okno. Do vhodnih vrat je vodilo pet stopnic. Za vrati je bila veža, ki je potekala skozi vso širino hiše in se je končala na verandi na vrtni oziroma severni fasadi hiše. Vzhodno oziroma desno od vhoda je bila ordinacija, zraven nje, pa prav tako, na ulično stran urejena lekarna. Čakalnica za paciente je bila levo oziroma zahodno od veže. Na vrtni oziroma severni strani hiše sta bili na desni oziroma vzhodni strani dve sobi (sobica za služkinjo in soba za goste), zraven na vzhodnem koncu pokrite dolge verande, ki je spremljala vrtno stran hiše, prostorček za dezinfekcijo ter stranišče. Na levi oziroma zahodni strani hiše so bili poleg čakalnice za paciente in stopnišča v klet bivalni prostori zdravnikove družine: kuhinja, spalnica in dve otroški sobi. Spalnica je imela okni na južno in

zahodno stran, otroški sobi pa samo na zahodno stran. Kuhinja je bila osvetljena s severne strani, z verande. Zahodna fasada hiše je imela v pritličju tri okenske osi in zgoraj visoko trikotno strešno čelo. V toplem delu leta se je družina zelo rada zadrževala na verandi, ki se je navezovala na vrt. Na severni strani hiše je bil zelenjavni vrt in ob njem na vzhodni strani drvarnica ter svinjak. Na zahodnem delu vrta je bil sadovnjak z vrtno uto, s čebelnjakom na severni strani in studentcem, ki je na travnati površini ob novejših stanovanjskih blokkih ohranjen še dandanes. Pacienti so v hišo stopali skozi glavna vrata na ulični strani, družina pa čez vrt na zahodni strani in skozi vrata verande.²⁶

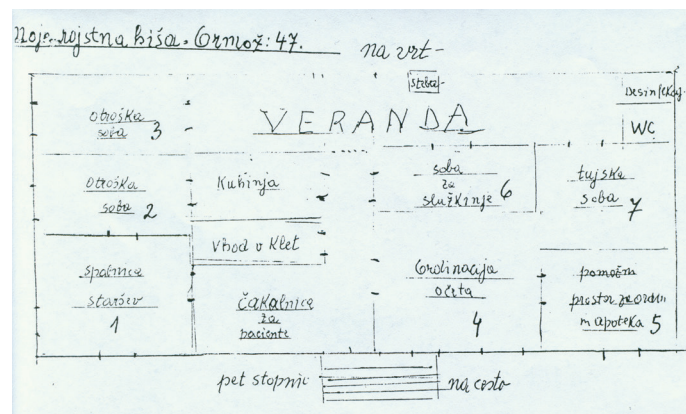

Hiša v središču Ormoža; v njej je med leti 1899 in 1912 živel in imel ordinacijo Oroslav Kristan.

Na fotografiji iz leta 1985 je Oroslavov sin Boris z ženo Viktorijo ter vnukoma Dejanom in Igorjem.

Kmalu za tem so hišo porušili.

Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

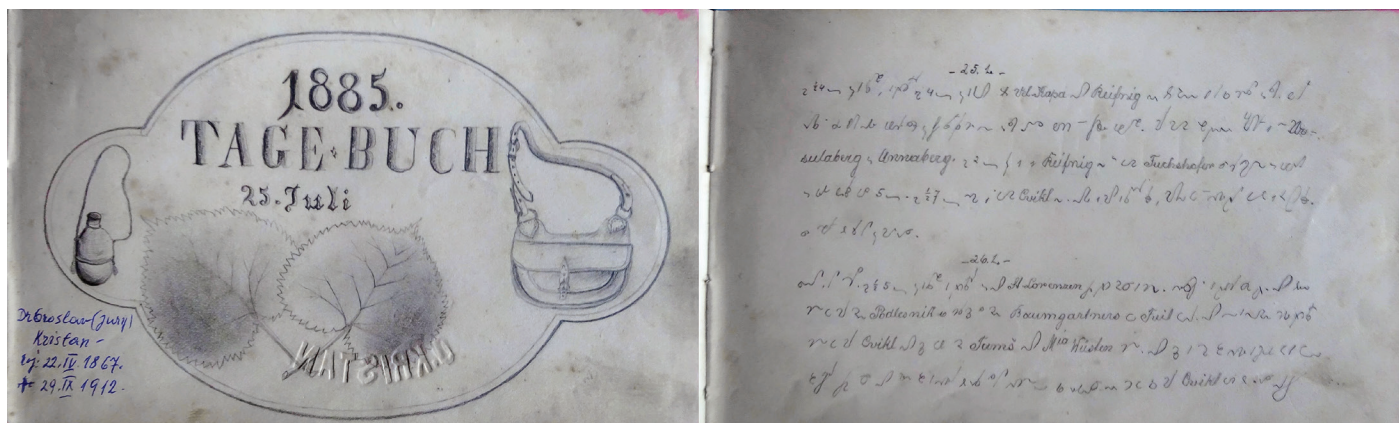

Skica tlorisa hiše v Ormožu z ordinacijo in lekarno, ki jo je narisal Oroslavov sin Boris.

Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

²⁵ Za laborantko in lekarniško pomočnico je usposobil svojo ženo. Pred tem v Ormožu dolgo ni bilo prave lekarne. Samostansko lekarno pri frančiškanih, ki je delovala že vsaj od leta 1586, so ukinili skupaj s samostanom leta 1786. V zborniku Ormož skozi stoletja je hiša v Poštni ulici 6, v kateri je stanovala družina Kristan, navedena pod parcelno številko 42 in z vložkom 66. Njihov vrt je mejil na vzhodu na vrt A. Raithofferja, na jugu na Kirchgasser (Cerkveno uličico), na zahodu na vrt J. Waidla, na severu na vrt Martina Frassa. Prvi dokumentirani lastnik Kristanove hiše je bil leta 1694 Mathias Wippl, leta 1895 je bila lastnica Johanna (Ivana) Omulec, po njeni smrti leta 1905 pa njen mož dr. Ivan Omulec. Oroslav je postal uradni lastnik hiše leta 1910. Kmalu po njegovi smrti je leta 1913 s sodnim sklepom zapisanih deset lastnikov, leta 1914 pa je hišo kupil zdravnik dr. Josip (Jožef) Tavčar. Fournier, Hernja Masten, 1988, str. 112–113.

²⁶ Kristan, Spomini, 1980–1990. Tipkopis, zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

Dnevnik (Tage buch) Oroslava Kristana iz leta 1885, pisan v obliki stenografije. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

Oroslavovemu lepemu ormoškemu domu je dajalo poseben čar cvetje, ki ga je gojil v domačem vrtu (od tam so se marsikdaj ob poletnih večerih slišale slovenske pesmi). Mnogi sošolci, prijatelji in stanovski kolegi, tako starejši kot mlajši, so se radi ustavljali pri njem. Med njimi zdravniki, kirurg dr. Edo Šlajmer iz Ljubljane, kirurg in porodničar dr. Ivan Oražen iz Ljubljane, nevrolog dr. Ivan Robida iz Ljubljane, zdravnik dr. Josip Spešič iz Središča ob Dravi, zdravnik dr. Bela Štuhec s Ptuja, češki zdravnik dr. Karel Chloupek iz Ljutomera, pravnik dr. Janko Sernek iz Celja, stenograf, pedagog in slavist prof. Anton Bezenšek, ki je kot profesor služboval v Plovdivu in Sofiji v Bolgariji, a se je med počitnicami vračal domov

Oroslavov zdravniški kolega in prijatelj, kirurg in porodničar dr. Ivan Oražen. Zvonka Zupanič Slavec in Franc Štolfa, Dr. Ivan Oražen, Ljubljana, Medicinska fakulteta, 1998, str. 12.

Oroslavov zdravniški kolega in prijatelj, kirurg dr. Edo Šlajmer. Zvonka Zupanič Slavec, Zgodovina zdravstva in medicine na Slovenskem, Ljubljana, Slovenska matica, 2018, str. 34.

v Slovenijo. Najverjetneje je prav zadnji Oroslava navdušil nad stenografijo.²⁷ V prostem času se je Oroslav ukvarjal tudi s čebelarstvom in z lovom. Imel je psa bernardinca, ki ga je spremljal na lovu in pogosto tudi k bolnikom na dom. Zvesti pes mu je neke zime pomagal celo izslediti kmeta, ki je zmrznil v snegu.²⁸

²⁷ V Kristanovi zapuščini se je ohranil njegov dnevnik, ki je pisan v obliki stenografije in ga doslej ni bilo mogoče prebrati. Zasebna zbirka družine Kristan-Sapač.

²⁸ Pertl, 1968, str. 550.

Zdravniški okoliš Oroslava Kristana je poleg Ormoža obsegal še Hum, Miklavž, Svetinje, Runeč, Sveti Tomaž, Lenart pri Veliki Nedelji, Veliko Nedeljo in kraje na drugi strani Drave do Zavrča. Imel je zelo lepo in dobro čitljivo pisavo, kar mu je prišlo prav pri pisanju sodno-medicinskih zapisnikov. Znan je bil kot zelo natančen diagnostik, zato je k njemu prihajalo izjemno veliko bolnikov od blizu in daleč. Posebno številčni so bili ob sejmskih dneh pacienti s sosednje Hrvaške. Opravil je številne obiske na terenu, tudi ponoči. Pomagal je pri porodih in opravljal tudi obdukcije. Kot zdravnik je dobrih šestnajst let deloval brez oddiha in letnega dopusta. Ko se je utrujen vrnil z obsežnega terena, ga je marsikdaj doma čakala množica bolnikov. Leto pred smrtjo je moral prevzeti še zdravniško nadzorno službo na vlakih, ki so vozili na progi med Čakovcem in Ptujem (pretila je namreč epidemija črevesnih bolezni in obstajala je nevarnost, da se bo na Štajerskem razširila kolera).

V obdobju Kristanovega službovanja v Ormožu sta tam delovala tudi nemško govoreči zdravnik dr. Alojzij Heiss, primarij ormoške bolnišnice nemškega viteškega reda, in Slovenec dr. Anton Žižek. Oba sta bila že priletna, zato je terensko delo opravljal Oroslav.²⁹

Ormož je bil v tistem obdobju provincialno štajersko mestece z okoli 1.000 prebivalci in tudi tu je potekal zagrizen narodnostni boj med Slovenci in Nemci. Zadnji so si posebno prizadevali za germanizacijo preprostih plasti slovenskega naroda, zato so otroke služkinj, hlapcev in viničarjev vabili v nemške šole organizacije Schulverein. V Ormožu je bila Schulvereinova šola v mestnem središču. Zavedni Slovenci so pošiljali svoje otroke v slovensko ljudsko šolo na Hardeku, na vzhodnem robu mesta. Zaradi ostrine narodnostnega boja so Slovenci, ne glede na strankarsko pripadnost, pogosto skupaj prirejali različne narodne prireditve. Mnogo jih je delovalo v Ciril-Methodovi družbi, ki je v slovenski ljudski šoli na Hardeku organizirala božičnice, ob kresu gozdne veselice..., zopet drugi so se pridno udeleževali pri Sokolu. Pri vseh omenjenih društvih

je Kristan požrtvovalno sodeloval in podpiral delo slovenskih narodnih mecenov, med katerimi je bil na vodilnem mestu slovenski odvetnik dr. Ivan Omulec. Leta 1908 so se odnosi med Slovenci in Nemci zaostri in v času septembrskih dogodkov na Ptujju so ormoški nemčurji onesnažili hišo dr. Oroslava Kristana, njegovo zdravniško tablo na pročelju pa premazali s črnilom. Vodja teh ormoških razgretežev je bil nemški odvetnik dr. Gustav Delpin, ki pa se mu je usoda kmalu maščevala; ko mu je zbolela hči in je dal poklicati k njej skupaj z drugimi zdravniki tudi Oroslava Kristana. Ta pomoči ni odklonil, postavil pa je pogoj, da njegovo hišo očistijo madežev, ki so jih povzročili ormoški nemški nacionalisti.³⁰

Oroslav je tudi v letih, ko je služboval v Ormožu, deloval v več slovenskih društvih. Bil je član društva Sloga. Časnik *Slovenski gospodar* je leta 1904 s tem v zvezi objavil: »*Katoliško slovensko politično društvo Sloga s sedežem v Ormožu si je pri svojem letošnjem občnem zboru sestavilo sledeči odbor: Prvomestnik dr. Ivan Omulec, odvetnik, njegov namestnik Ivan Kočevar, trgovec, tajnik Mihael Korošec, blagajnik Martin Stanič, odborniki dr. Oroslav Kristan, okrožni zdravnik v Ormožu et. al.*«³¹

Bil je tudi član Učiteljskega društva. Časnik Učiteljski tovariš je leta 1900 objavil novico: »*Ormož. Učiteljsko društvo za ormoški okraj je zborovalo 1. dne malega travna, meseca t. l., v ormoškem šolskem poslopju. Udeležilo se je 18 rednih udov in gostje. Gospod okrožni zdravnik in ud našega društva dr. Oroslav Kristan je predaval prav temeljito o higijeni. Svoj govor je razdelil v tri dele: 1. Zgodovina higijene sploh, 2. Šolska higijena, 3. Nalezljive bolezni. O zadnji točki je radi pomanjkanja časa obljubil v katerem poznejšem zborovanju govoriti, kar se je z veseljem vzelo na znanje.*«³²

Deloval je tudi v Slovenski Matici. V Letopisu Slovenske Matice za leto 1904 je v poglavju imena društvenikov zapisano: »*Knjižnica okrajna učiteljska v Ormožu. Čitalnica v Ormožu. Dr. Geršak Ivan, c. kr. Notar (poverjenik), Korošec Mihael okr. pos. knjigovodja v Ormožu, dr. Kristan Oroslav, okr. zdravnik v Ormožu,*

29 Omenimo tudi, da je zelo sočustvoval z revnimi bolniki, saj je tudi sam izhajal iz zelo skromnega doma. V svoji oporoki je naročil izbrisati dolg vsakemu dolžniku, ki mu ni mogel plačati. Kot zaveden Slovenec je odklonil mesto uradnega zdravnika, ki mu ga je na Ptujju ponudil nemški zdravnik in mestni fizik dr. Mautschke; Kristan ni želel postati poslušno orodje nemškega uradniškega stroja. Pertl, 1968, str. 548.

30 Pertl, 1968, str. 549.

31 Slovenski gospodar, 14. 1. 1904, str. 5.

32 Učiteljski tovariš. 10. 4. 1900, str. 107.

dr. Omulec Ivan, odvetnik v Ormožu et al. »³³

Udeleževal se je tudi v odboru Ormoške čitalnice, ki je sklenil čitalnično knjižnico razširiti, odpreti za javnost in urediti brezplačno izposojlo ter ji nameniti večji znesek za nakup knjig. *Narodni list* – glasilo Narodne stranke za Štajersko je 16. aprila 1908 objavil novico: »Ormoška čitalnica si je pri zadnjem občnem zboru izvolila v odbor sledeče gospode: dr. Anton Žižek, predsednik, dr. Ivan Omulec, podpredsednik, Martin Sever, blagajnik, Janko Grivec, tajnik, Adolf Rosina, knjižničar, dr. Oroslov Kristan in Rudi Staki et al. Sklenilo se je čitalnično knjižnico razširiti, ter jo kot javno in brezplačno tudi neudom odpreti. V to svrbo se je dovolil večji znesek za nabavo novih knjig. Ko bode knjižnica urejena, se da javnosti na razpolago. Ker je obsežno razširjenje čitalnične knjižnice odvisno od števila udov, vabi Čitalnica vse Slovence iz Ormoža in okolice k mnogoštevilnemu pristopu, da tem lažje izvršuje svojo izobraževalno nalogo.«³⁴

Ne nazadnje je bil Oroslov v letih 1900 in 1901 tudi predsednik podružnice Društva sv. Cirila in Metoda za ormoški okraj. Andrej Vovko v knjigi *Odborniki in članstvo podružnic Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918* navaja: »Moška podružnica v ormoškem okraju je bila ustanovljena 17. 10. 1887. Predsedniki so bili: dr. I. Geršak, notar (1887–1893), dr. Ivan Omulec, odvetnik (1893–1895), I. Geršak (1895–1896), Jakob Menhart, kaplan (1897–1898), dr. Oroslov Kristan, zdravnik (1900–1901), Josip Rajšp, nadučitelj (1904–1907), dr. Anton Žižek, zdravnik (1907–1912), dr. Fran Strelec, notar (1912–1914), in dr. Ferdo Lašič, odvetnik (1914–1918).«³⁵

Poleg predanega udeleževanja na zdravstvenem in narodnobuditeljskem področju je bil Kristan v Ormožu zelo prizadeven tudi kot oče in mož. Žena Klotilda mu je v enajstih letih, med letoma 1896 in 1907, rodila osem otrok – štiri dečke in štiri deklice. Starša sta dala trem deklicam z močno simboliko zaznamovana imena – Nada (upanje), Vera in Ljuba (ljubezen). Žal so štirje – Milan, Vera, Ljuba in Milena – zaradi bolezni oziroma zdravstvenih zapletov, ki jih v tistem času še ni bilo

mogoče pozdraviti, kmalu umrli. Najstarejši sin Milan se je rodil 26. aprila 1896 v Ribnici na Pohorju in 8. novembra 1898 tam tudi umrl. Drugi sin Zmagoslav (Zmago) se je rodil 23. julija 1897 v Ribnici na Pohorju in umrl 24. novembra 1969 v Mariboru. Najstarejša hči Nada se je rodila 31. avgusta 1899 v Ormožu in umrla 25. julija 1981 v Beogradu. Tretji sin Boris se je rodil 12. marca 1901 v Ormožu in umrl 1. maja 1991 v Mariboru.³⁶ Druga hči Vera se je rodila 17. avgusta 1902 v Ormožu in 26. oktobra 1906 tam tudi umrla. Tretja hči Ljuba se je rodila 15. julija 1906 v Ormožu in 17. januarja 1907 tam umrla. Najmlajša otroka sta bila dvojčka Miran in Milena. Rodila sta se 5. decembra 1907 v Ormožu. Milena je umrla že 7. marca 1908 v Ormožu, Miran pa 13. aprila 1987 v Ljubljani. Oroslovov sin Boris je v svojih spominih zapisal, da je oče za dvojčka predlagal imeni Črtomir in Bogomila, a je mama, ki je slabo govorila

Oroslov z ženo Klotildo ter otroki Zmagom, Nado in Borisom (v materinem naročju) v Ormožu leta 1901. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

33 Letopis Slovenske matice za leto 1904, 1904, str. 54.

34 Narodni list, 16. 4. 1908, str. 2.

35 Vovko, 2004, str. 250.

36 V njegovem krstnem listu sta poleg imena Boris navedeni še imeni Anton po botru in Jurij po očetu.

slovensko, prosila, da otroka dobila imeni, ki ju bo lažje izgovarjati. Preživeli otroci so ljudsko šolo obiskovali na Hardeku, kamor so hodili otroci zavednih Slovencev.³⁷

Oroslav z ženo Klotildo, njeno sestro Heleno ter otroki (od leve) Borisom, Nado, Vero, Ljubo (v materinem naročju) in Zmagom na verandi hiše v Ormožu leta 1906.

Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

Leta 1912 je Oroslav Kristan zbolel za hudo pljučnico, ki jo je sicer prebolel, a se je kmalu zatem pri njem pojavila hitra oblika pljučne tuberkuloze, ki jo je dobil od svojega pacienta. Pol leta kasneje, 29. septembra 1912, je bila ta zanj usodna. Hudo bolnega so ga obiskovali njegovi zvesti slovenski prijatelji in poskušali lajšati njegovo trpljenje, a kljub vsemu njihovem trudu je zelo težko ozavestil, da zanj ni več nobene pomoči in da bo zapustil nepreskrbljeno ženo s štirimi mladoletnimi otroki.³⁸

Časnik *Slovenski gospodar* je 3. oktobra 1912 objavil žalostno vest: »Ormož. V soboto, 28. septembra, je tukaj umrl okrajni zdravnik dr. Oroslav Kristan, star šele 46 let. Rajni je bil zaveden Slovenec. Pogreb se je vršil dne 1. oktobra. N. V. M. P.«³⁹

Časnik *Učiteljski tovariš* je 4. oktobra 1912 poročal: »Ormož. Dne 28. septembra t. l. je tukaj umrl po daljši bolezni obče spoštovani okrožni zdravnik dr. Oroslav Kristan v 46. letu starosti. Pokojnik je bil izvrsten zdravnik in neustrašen zagovornik učiteljstva in šole, kar je ob vsaki priliki kazal, posebno pa v okrajnem in krajnem šolskem svetu. Učiteljstvo ormoškega okraja ga

bo ohranilo v trajnem, blagem spominu. Pogreb se je vršil 1. oktobra ob velikanskem spremstvu. Bodi mu zemlja lahka.«⁴⁰

Pogreb Oroslava Kristana je bil prava narodna manifestacija. Poleg številnega slovenskega učiteljstva so ga na njegovi zadnji poti pospremili vsi duhovniki okoliških far z dekanom na čelu. Ob tej priložnosti se je prav posebno pokazalo, kako zelo so ga mnogi cenili. Spomin nanj v Ormožu še dolgo ni zamrl, saj je bil njegov grob, ki ga je krasil mogočni kamniti križ, vselej skrbno negovan in marsikdaj okrašen z vencem, na katerem se je lesketal slovenski narodni trak. Tak izkaz spoštovanja so Ormožani gojili, kljub temu, da se je pokojnikova družina po njegovi smrti leta 1913 preselila v Maribor (zaradi pomanjkanja družina ni zmogla prihajati pogosteje v Ormož na očetov grob). Zahvalo so mu, zlasti po prvi svetovni vojni, izkazovali predvsem vsi, ki so ga cenili kot zdravnika in narodnega buditelja v nekdanjem narodnostno ogroženem Ormožu.⁴¹

Pogreb Oroslava Kristana sta natančneje opisala Ruda Jurčec v knjigi spominov *Skozi luči in sence*, ki je prvič izšla leta 1966 in v ponatisu leta 1991, ter dr. Eman Pertl v članku, ki je izšel v zborniku razprav *Svet med Muro in Dravo* leta 1968. Ruda Jurčec je opisal tudi tragičen dogodek, ki je boleče povezal Oroslava z njegovo družino. Tri leta stari bratec Peppek se je hudo zastrupil in poškodoval, ko je v očetovi klobučarski delavnici v Ormožu pomotoma spil stekleničko vitriola, ki ga je oče potreboval pri svojem delu. Mama je s sinčkom v naročju stekla k dr. Kristanu, ki je stanoval v sosednji hiši, a ta mu ni mogel več pomagati. Vitriol – žveplova kislina v obliki brezbarvne tekočine – je dečku požgal grlo, goltanec in želodec. Zdravnik je moral napisati izvid, v katerem je navedel, da je otrok umrl zaradi zastrupitve, ki je bila posledica očetove neprevidnosti. Zdravnikova dolžnost v takšnih primerih je bila opisati vzrok smrti, a kljub temu je dečkovega očeta to zelo prizadelo in je Kristanu zameril.⁴² Ruda Jurčec je Kristanov pogreb orisal s temi besedami: »Zdravnik je umrl, ko sem imel pet let. Bil

37 Kristan, Spomini, 1980–1990. Tipkopis, zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

38 Kristan, Spomini, 1980–1990. Tipkopis, zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

39 Slovenski gospodar, 3. 10. 1912, str. 4.

40 Učiteljski tovariš, 4. 10. 1912, str. 3.

41 Pertl, 1968, str. 550.

42 Jurčec, 1991, str. 24–26. Oroslav Kristan je sicer v času službovanja v Ormožu opravil več predavanj, v katerih je poudarjal skrb staršev za zdravje otrok in pomen varovanja pred nevarnostmi, ki prežijo nanje v zgodnjih letih.

sem že tako velik, da sem hodil gledat pogrebe in jih tudi spremljal v gruči otrok. Pred pogrebom so z enim zvonom pozvonili in vabili. Takrat je duhovščina odbajala proti domu mrliča. Vsi, ki so šli mimo, so bili praznični. Zlasti je bilo mnogo Slovencev, saj je bil zdravnik Slovenec.«⁴³

Zadnja Oroslavova slika pred smrtjo. Ob njem žena Klotilda in otroci Zmago, Nada, Boris in najmlajši Miran na verandi hiše v Ormožu leta 1912. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

Tudi po zaslugi Oroslava Kristana je Ormož ostal slovensko mesto in narodni buditelj je svoj mir našel v slovenski zemlji, na ormoškem pokopališču, ki ga je Ruda Jurčec slikovito opisal: »Moj rojstni kraj Ormož je kakor zrcalo večnosti. Na hribu ob Dravi je star grad. Na drugi strani obzorja je hrib Hum. Pred njim je ormoško pokopališče in malo niže se med otoki srebri Drava. Drobní spomeniki na pokopališču so bili posajeni med zelenilo kot nikdar zveneli zvončki. Težki bronasti angeli so držali v rokah tablice s slovenskimi imeni. Dolgi zid grobnic se je zaključil z veliko marmornato ploščo. Imeni na vrhu sta bili samo dve, in sicer gospe Ivane Omulec in ime njenega soproga odvetnika dr. Ivana Omuleca. Pokojnik je bil velik narodnjak in dobronik vsega okraja. Na njegovem pogrebu je bilo več kot dvajset duhovnikov. Šolska zastava s slovenskim trakom je vibrala v vetru in videla se je slika svetnikov sv. Cirila in Metoda. Od križa proti južni strani pokopališča so se grobovi zgostili. Nemških grobov ni bilo več, slovenski so kar mrgoleli. Prav na koncu na levi so bili grobovi angelčkov. To so bili otroci, ki so umrli v krstni nedolžnosti. Grobovi so bili

drug ob drugem. Bila so sama slovenska imena, samo krstna imena.«⁴⁴

Pred smrtjo se je Oroslav Kristan poslovil od žene in štirih otrok. Enajstletnega sina Borisa, ki je zaradi presenetljive bistrournosti in modrosti užival očetovo izjemno zaupanje, je prosil, naj pomaga materi pri skrbi za družino. Prezgodnja očetova smrt je Borisa zelo zaznamovala. Deček je takrat sklenil postati zdravnik, ki se bo zoperstavil boleznim. To željo je podkrepila tudi zavest o velikem ugledu, ki ga je užival njegov oče med ljudmi kot zdravnik in slovenski narodnjak. Oroslavova žena je ostala sama s štirimi nepreskrbljenimi otroki in brez prihodkov. Najmlajši otrok je imel takrat komaj pet let. Da bi lažje preživeli, so prodali hišo v Ormožu in se preselili v Maribor. V težkih in lačnih letih med prvo svetovno vojno so se preživljali tako, da je mama v skromnem najetem stanovanju nudila hrano in stanovanje dijakom, sin Boris pa je opravljal inštrukcije. Med dijaki, ki so bivali pri družini Kristan, so bili tudi Borisovi gimnazijski sošolci Anton Slodnjak (poznejši univerzitetni profesor in akademik), Slavko Osterc (poznejši kanonik) in Slavko Vrbnjak (poznejši kirurg). Fantje so se dobro razumeli in med počitnicami Borisa vabili na svoje domove. Oroslavova vdova Klotilda je umrla 11. junija 1936 v Mariboru. Do smrti je živela pri sinu Borisu, ki je na pobreškem pokopališču po načrtih

Grob Oroslava Kristana (temen križ) ter grob njegovih hčera Vere, Ljube in Milene (bel križ) na pokopališču v Ormožu. Na fotografiji iz leta 1960 Oroslavov sin Boris.

Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

Grob danes žal ni več, ker so bili mnogo let kasneje ob preurejanju pokopališča v Ormožu opuščeni.

43 Jurčec, 1991, str. 24, 26.

44 Jurčec, 1991, str. 7, 11.

45 Kristan, Spomini, 1980–1990. Tipkopis, zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

kiparja Ivana Napotnika uredil družinski grob in dal na nagrobnik v spomin na očeta vklesati tudi njegovo ime, čeprav posmrtnih ostankov z ormoškega pokopališča niso prepeljali v Maribor.⁴⁵

D drugega Oroslovovega sina Zmagoslava (1897–1969) je za vse življenje zaznamovala prva svetovna vojna. Od marca 1916 je bil kot avstro-ogrski vojak rezervni oficir v drugem gorskem strelskem polku in vključen v ogorčene spopade na soški fronti. Ker ga je oče vzgojil v odločnega Slovenca, se je takoj po zlomu monarhije leta 1918 pridružil slovenski vojski in za Slovenijo kot oficir generala Maistra s svojimi vojaki zasedel Dravograd. Na to temo je zapisano: »*Iz bojev za Dravograd, Labot in Šentpavel*«. *Po prvi svetovni vojni je služboval kot učitelj. Takoj po okupaciji Jugoslavije leta 1941 so ga nacisti zaprli in zatem deportirali v Srbijo, kjer je kot aktivist sodeloval s partizanskim odporiškim gibanjem. Po drugi svetovni vojni se je vrnil v Maribor, kjer je znova služboval kot učitelj in tam tudi umrl.*⁴⁶

Oroslovova hči Nada (1899–1981) je obiskovala učiteljske v Mariboru in po prvi svetovni vojni nastopila prvo službo kot učiteljica v Somboru, kjer se je nato poročila z učiteljem Milutinom Nikolićem (1885–1957), ki se je kot srbski vojak bojeval v balkanskih vojnah in prvi svetovni vojni. Po napadu nacistične Nemčije na Jugoslavijo je moral kot jugoslovanski vojak v ujetništvo, od koder se je vrnil zelo izčrpan; umrl je leta 1957 v Beogradu, kjer je po vojni živel z družino. Vsi trije otroci Nade in Milutina Nikolića so imeli uspešne akademske kariere na univerzah in raziskovalnih ustanovah v Beogradu, Bruslju, Ženevi in Parizu.

Tretji Oroslovov sin Boris (1901–1991) je po očetovem zgledu študiral medicino na Dunaju in v Gradcu. Postal je zdravnik splošne medicine in nato specialist za dentalno medicino. Službo zobozdravnika je nastopil v Mariboru, kjer si je ustvaril tudi družino. Od leta 1934 je bil mecen likovnim ustvarjalcem. Med drugo svetovno vojno je partizanskemu gibanju pomagal s sanitetnim materialom in z zdravili. Po vojni je bil med ustanovitelji prve javne zobozdravstvene ambulante v Mariboru, ki je

že 13. maja 1945 pričela delovati na Glavnem trgu 1, in leta 1950 med ustanovitelji prve šolske zobne ambulante v prostorih nekdanjega Černičevega sanatorija. Pozneje se je posvetil organizaciji zobozdravstva za otroke in mladino v Mariboru. Vseskozi je bil strasten ljubitelj književnosti in likovne umetnosti.⁴⁷

Oroslovov najmlajši sin Miran (1907–1987) je po očetovi smrti živel z materjo in bratom Borisom ter obiskoval realno gimnazijo v Mariboru, nato pa študiral gradbeno inženirstvo v Ljubljani, kjer se je pozneje zaposlil, poročil in živel do smrti. Bil je ljubitelj fotografije, spreten izdelovalec arhitekturnih maket in velik poznavalec klasične glasbe; uredil si je veliko zbirko gramofonskih plošč.

Oroslovovo zavezanost medicini sta nadaljevala pokojna sin Boris (1901–1991) in vnuk Peter (1934–2016), nadaljujejo jo pravnuka Dejan (roj. 1973) in Boris (roj. 1983) ter prapravnukinja Katarina (roj. 1985).

Dr. Oroslov Kristan je spadal med široko razgledane klene slovenske intelektualce, ki so si v poznem 19. in zgodnjem 20. stoletju z vso močjo prizadevali za krepitev narodne zavesti in za obstoj ter vsestranski napredek slovenskega naroda. Njegov pomen je mogoče postaviti ob bok njegovemu prepoznavnejšemu sodobniku, strokovnemu kolegu in prijatelju dr. Ivanu Oražnu (1869–1921), ki je imel v marsikaterem pogledu primerljivo življenjsko pot. Oba sta živela in delala v skladu z geslom *Vse za svobodo in narod*.⁴⁸ Čeprav je umrl razmeroma mlad in so neusmiljene poteze časa v drugi polovici 20. stoletja izbrisale celo njegov grob na ormoškem pokopališču, je njegovo prizadevanje obrodilo bogate sadove, ki jih uživamo še danes. Njegovi številni potomci živijo svobodno in nadaljujejo z ustvarjalnim delom na evropski diagonali med Parizom in Beogradom.

Kdor živi v spominih in dosežkih drugih, ni prav zares mrtev, je samo oddaljen.

46 Kristan, 1988, str. 431.

47 Sapač, 2013, str. 709–738.

48 Zupanič, Štolfa, 1998.

Povzetek

Dr. Oroslov Kristan se je rodil 22. aprila 1867 kot nezakonski sin in živel v skromnih razmerah v Radušah pri Slovenj Gradcu. V ljudski šoli je bil zelo nadarjen, zato ga je učitelj pripravil za vstop v gimnazijo. Po maturi na mariborski klasični gimnaziji je od leta 1889 študiral medicino na Dunaju in v Gradcu. V gimnaziji je bil vseskozi odličen dijak in tudi vse izpite na študiju medicine je opravil z odliko. 23. julija 1896 je bil promoviran za doktorja vsega zdravstva. Že v dijaških letih je bil liberalno usmerjen in zaveden Slovenec, ki je krepil slovensko zavest med svojimi kolegi. Med študijem medicine je postal član Akademskega društva Triglav, ki je bilo v tistem času izjemno pomembno za krepitev nacionalne zavesti slovenske mladine v Gradcu. Kot študent je bil tudi član akademske podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda (leta 1893 izvoljen za njenega predsednika). V tej družbi, ki je v zaostrenih narodnostnih spopadih na slovenskem ozemlju imela zelo pomembno in daljnosežno vlogo kot narodnopreredna in narodnoobrambna organizacija, je aktivno deloval vse do svoje prezgodnje smrti.

Od leta 1896 je kot zdravnik služboval v Ribnici na Pohorju, nato je bil od leta 1899 okrožni zdravnik v Ormožu, kjer je oskrboval zelo velik zdravniški okoliš. Znan je bil kot natančen diagnostik in dober porodničar; veliko obiskov je opravil tudi na domovih pacientov. Pisal je tudi sodnomedicinske zapisnike. Ker je izhajal iz skromnih razmer, je kot zdravnik še prav posebej čutil z revnimi pacienti. Ob zdravniškem delu se je vseskozi posvečal tudi narodno-buditeljskemu delu. V letih 1900 in 1901 je bil predsednik podružnice Družbe sv. Cirila in Metoda v Ormožu. Deloval je tudi v Društvu Sloga, v Slovenski Matici in v odboru Ormoške čitalnice, ki je leta 1908 sklenila knjižnico razširiti in jo brezplačno odpreti za javnost. Kot član učiteljskega društva je ozaveščal prebivalce Ormoža in jim predaval o higieni in nalezljivih boleznih. Na svojem domu v Ormožu se je pogosto družil s prepoznavnimi slovenskimi intelektualci tistega časa, zlasti z dr. Edom Šlajmerjem, dr. Ivanom Oražnom, dr. Ivanom Robido, dr. Jankom Sernece, dr. Josipom Spešičem, dr. Belo Štubecom, dr. Karlom Chloupekom in prof. Antonom Bezenškom. Kot propagatorju slovenstva so mu ormoški nemški nacionalisti v zaostrenih razmerah leta 1908 onesnažili hišo, v kateri je bila tudi njegova ordinacija. V zakonu s Klotildo Urschitz (Uršič) se mu je rodilo osem otrok, od katerih so štirje umrli mladoletni, ostali pa so postali prepoznavne osebnosti tako v slovenskem kot širšem prostoru 20. stoletja. Leta 1912 je Oroslov Kristan zbolel in 29. septembra istega leta podlegel tuberkulozi. Zapustil je vdovo s štirimi nepreskrbljenimi otroki. Njegov pogreb je bil prava slovenska narodna manifestacija; takrat se je pokazalo, kako zelo so ga mnogi cenili kot dobrega zdravnika in narodnega buditelja.

Arhivski viri

- Boris Kristan, *Spomini, 1980–1990*, Maribor. Tipkopis, zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.
- *Diploma Georga Kristana Medicinske fakultete Univerze v Gradcu – Doctoris universae Medicinae*, 23. 7. 1896. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.
- *Potrdilo Georgu Kristanu o opravljenem izpitu iz anatomije z odlično oceno: Kristan Georg hat am 13. Juli 1893 praktische Prüfung aus der Anatomie mit ausgezeichnetem Erfolg bestanden*. Graz, Dekanat der Medizinischen Fakultät, 26. 7. 1893. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.
- *Potrdilo Georgu Kristanu o opravljenem izpitu iz interne medicine z odlično oceno: Kristan Georg cand. med. hat am 12. Juli 1895 die praktische Prüfung aus der Internen Medizin mit ausgezeichnetem Erfolg bestanden*. Graz, Dekanat der Medizinischen Fakultät, 13. 7. 1895. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.
- *Potrdilo Georgu Kristanu o opravljenih izpitih na medicinski fakulteti na Dunaju in medicinski fakulteti v Gradcu med leti 1890 in 1895*. Graz, 19. 12. 1895. Zasebni arhiv družine Kristan-Sapač.

Tiskani viri

- *Jahresbericht des K. K. Staats-Gymnasiums in Marburg a/D.*, 1880–1890.
- *Knjižnica okrajna učiteljska v Ormožu. Čitalnica v Ormožu*. V: Letopis Slovenske matice za leto 1904, Ljubljana, Blasnikova tiskarna, 1904, str. 54.
- *Programm des K. K. Staats-Gymnasiums in Marburg*, 1883.

Monografije

- *Boj za Maribor 1918–1919* (ur. Janez J. Švajncar), Maribor, Obzorja, 1988.
- Ivan Geršak, *Ormoški spomini*, Ormoška posojilnica, Ormož, 1902.
- Ruda Jurčec, *Skozi luči in sence I*, Ljubljana, Prešernova družba, 1991.
- Immanuel Kant, *Dve razpravi*, Ljubljana, Slovenska matica, 1937.
- Gernot Fournier, Marija Hernja Masten, *Hiše in hišni posestniki v mestu Ormož. V: Ormož skozi stoletja III* (ur. Peter P. Klasinc), Skupščina občine Ormož, 1988, str. 112–113.
- Andrej Vovko, *Odborniki in članstvo podružnic Družbe sv. Cirila in Metoda 1885–1918*, Založba ZRC SAZU, Ljubljana, 2004.
- Modesta Wolf-Strahser, *Spomini na dom*, Voranc, Ravne na Koroškem, 1994.
- Zvonka Zupanič Slavec, Franc Štolfa, *Dr. Ivan Oražen (1869–1921)*, Medicinska fakulteta Ljubljana, 1998.

- Zmago Kristan, *Iz bojev za Dravograd, Lobot in Šentpavel*. V: *Boj za Maribor 1918–1919* (ur. Janez J. Švajncar), Obzorja, Maribor, 1988, str. 431–439.
- Eman Pertl, *Prvi slovenski zdravniki v Mariboru*. V: *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike*, 1981, str. 130–146.
- Eman Pertl, *Zdravstvo med Muro in Dravo s posebnim ozirom na razdobje 1850–1941*. V: *Svet med Muro in Dravo* (ur. Viktor Vrbnjak), Založba Obzorja, Maribor, 1968, str. 548–550.

Članki

- *Akad. podružnica sv. Cirila in Metoda, Slovenec*, 16. 12. 1893, str. 2.
- *Delovanje možkih podružnic družbe sv. Cirila in Metoda posebnost v preteklem l. 1893*, Kmetijske in rokodelske novice, letnik 52, 10. 8. 1894, str. 312–313.
- *G. Gregor Črešnik, 63-letni jubilej dela*, Ilustrirani Slovenec, 21. 6. 1925, str. 4.
- *G. Mihael Podlesnik, Slovenski gospodar*, 26. 12. 1901, str. 4.
- *Katol. slov. polit. društvo Sloga s sedežem v Ormožu*, Slovenski gospodar, 14. 1. 1904, str. 5.
- *Ormož. Umrli okrajni zdravnik dr. Oroslav Kristan*, Slovenski gospodar, 3. 10. 1912, str. 4.
- *N. K., Odhajamo, a korenine ostanejo*, Ptujski tednik, junij 1991, str. 5.
- *Učiteljsko društvo za ormoški okraj je zborovalo*«, Učiteljski tovariš, 10. 4. 1900, str. 107.
- *Ormož. Umrli okrajni zdravnik dr. Oroslav Kristan*, Učiteljski tovariš, 4. 10. 1912, str. 3.
- *Ormoška čitalnica*, Narodni list – glasilo narodne stranke za Štajersko, 16. 4. 1908, str. 2.
- Eman Pertl, *Zgodovinski oris razvoja organizacije in upravljalске dejavnosti v Mariborski bolnišnici od 1799 do 1984*. V: *Naše združeno zdravstvo*, februar 1986, str. 9.
- Irena Sapač, *Dr. Boris Kristan (1901–1991), organizator zobozdravstva in pionir mladinskega zobozdravstva v Mariboru*. V: *Studia Historica Slovenica*, 2013, št. 2–3, str. 709–738.